

## TÓPICO: A ÉTICA FORMAL DE KANT: O IMPERATIVO CATEGÓRICO

O mesmo que a súa teoría do coñecemento é revolucionaria, tamén a ética de Kant produciu unha revolución na historia da ética.

Dúas son as obras nas que Kant expón o seu pensamento ético "**Fundamentación da metafísica dos costumes**" e "**Crítica da razón práctica**".

Na "Crítica da razón pura" Kant respondeu á pregunta ¿que podo coñecer?, demostrando as condicións e límites do coñecemento teórico. Pero o home tamén necesita saber como **debe** obrar; para iso hai que responder a segunda cuestión do "concepto mundano de filosofía": **¿que debo facer?**. A **razón** ten pois unha dobre función:

- 1.- Coñecer como **son** os obxectos: Razón teórica
- 2- Saber como **debe ser** a conduta humana: Razón práctica

A ciencia (razón teórica) ocúpase do **ser** das cousas, a moral ou ética (razón práctica) ocúpase de como **deber ser** a conduta humana. A razón teórica formula **xuízos** (ex. "o calor dilata os corpos"), a razón práctica (ética) formula **imperativos** ou mandamentos (ex. "non debes mentir"). Para saber cómo debe ser a conducta non precisamos da experiencia: anque comprobemos empiricamente que todos os homes menten, sigue a ser verdade que non **deben** mentir. Esta é unha verdade a priori.

Mentres que a razón teórica necesita da experiencia (dada en outra facultade: a sensibilidade) para **constituír** os seus obxectos aplicando **a forma** (categorías+s+t) **á materia** dada na experiencia (datos sensibles), en troques, na súa función práctica, a razón **produce** os seus obxectos a partires de si mesma, produce eleccións ou decisións morais sen necesidade da experiencia. En ética, Kant non se preocupa dos elementos empíricos e psicolóxicos (desexos, sentimentos, egoísmo etc.) que determinan as eleccións que de feito fan os homes, senón que busca o **elemento a priori** da razón (**o elemento formal**) que determina a elección da vontade: a razón práctica é a facultade que determina a súa propia causalidade. En ética, Kant rexeita todo empirismo i é un racionalista. Por iso a súa ética é unha **ética formal: baleira de contido**.

Segundo Kant, a ética que guíe a conduta humana debe ser estritamente **racional e universal**. Racional porque a vontade debe guiarse pola razón e Universal porque ha de ser válida para toda vontade. Ao ser universal non pode quedarse en "**máximas**" **subxectivas**, senón que debe aspirar a **leis obxectivas**.

Vexamos o razoamento de Kant.

### **3.1.- Crítica de todas as éticas materiais**

Segundo Kant, calquera ética anterior á súa é material, é dicir, ten **materia** ou **contido**, ou o que é o mesmo: baséase na experiencia. Esta materia ou contido é dobre: a) establece un determinado **ben** (fin) para o home e b) establece unhas **normas** (medios) para acadalo.

Por exemplo:

-A ética epicúrea: a) o ben: o pracer b)normas: afástate da política. Esta é unha ética material e materialista: ten contido (un ben e unhas normas) e este contido é algo material, físico: o pracer.

-A ética aristotélica: a) o ben: a contemplación intelectual b) normas: termo medio. Esta é unha ética material, pero non materialista senón espiritualista: ten contido e ese contido é algo espiritual, non material: a contemplación racional.

É importante non confundir ética material con ética materialista (hai éticas materiais materialistas e espiritualistas). O contrario de material é formal, o contrario de materialista é espiritualista.

Kant cre que todas as éticas anteriores á súa, ao ser materiais, teñen os seguintes **defectos**:

- a) Son **empíricas ou a posteriori**: o seu contido está extraído da experiencia. Por esta razón os seus imperativos non poden ser universais: só os xuízos a priori poden ser universais.
- b) Son **heterónomas**: reciben a lei dende fóra da propia razón. Segundo Kant, as éticas materiais son heterónomas porque a vontade non é determinada pola propia razón, senón polo desexo ou inclinación. Por exemplo, a ética epicúrea di que a vontade humana é determinada polo pracer (algo alleo á razón, procedente de fóra da propia razón: o pracer é unha paixón). Estas éticas non cumpren o requisito de ser racionais ou autónomas.
- c) As súas normas, imperativos ou mandatos son **hipotéticos ou condicionais**: non valen absolutamente, senón que só valen se se cumpre a condición. Teñen a forma "se....entón..". Por exemplo a norma epicúrea: "se queres ser feliz, vive oculto"; a norma "vive oculto" é un **medio** para alcanzar un **fin** condicional "se queres ser feliz". Pero se alguén non quere ser feliz, logo a norma non vale para el. Por tanto, as éticas cuxos imperativos son xuízos hipotéticos non poden ser válidas para todos os homes, non poden ser universalmente válidas.

En resumo: Kant critica todas as éticas anteriores á súa por ser **materiais**, é dicir, con contido. Os tres defectos que presentan son: a) son empíricas ou **a posteriori** (por tanto, non poden ser universais) b) son **heterónomas** (por tanto, non poden ser verdadeiramente racionais, autónomas) e c) utilizan **imperativos** (mandamentos) **hipotéticos** ou condicionais (segunda razón pola que non poden ser universais). Por tanto, as súas "**máximas**" son subxectivas, non poden ser leis obxectivas: válidas universalmente.

### 3.2.- A ética formal kantiana

Kant pretende establecer unha ética **universal e racional**. Esta ética debe resolver os defectos das éticas materiais:

- a) Para ser universal e racional non pode ser empírica ou a posteriori, senón **a priori**. No pode ser extraída da experiencia, senón que ten que preceder á experiencia (do contrario non sería racional nin universal).
- b) Tampouco pode utilizar imperativos hipotéticos ou condicionados, senón un **imperativo categórico**, é dicir, absoluto, non suxeito a ningunha condición (do contrario, non sería universal). O imperativo categórico é único, fronte aos imperativos hipotéticos das éticas materiais, que sempre teñen necesidade de engadir novos imperativos cando cambian as circunstancias.
- c) Tampouco pode ser heterónoma, senón **autónoma**. A razón ten que darse a si mesma a lei, non pode tomala de fóra da propia razón (ideal ilustrado).

En consecuencia, unha ética que sexa **a priori**, **categórica** nos seus imperativos, e **autónoma** só pode ser unha **ÉTICA FORMAL (ou procedemental)**, é dicir, **sen materia, sen contido (só nos di a FORMA da lei)**, en ningún dos dous sentidos de contido:

a) non establece un ben ou fin

b) tampouco establece os medios (normas) para acadar este fin

Esto significa que a ética formal kantiana non nos di o que debemos facer, senón só a forma (sen contido, sen materia) que deben ter as nosas normas morais.

Segundo Kant, a elección da nosa vontade (liberdade) pode realizarse mediante dous tipos de principios:

a) subxectivos ou **máximas**, cando a condición é considerada polo suxeito como válida unicamente para a súa vontade.

b) obxectivos ou **leis prácticas**, cando a condición é considerada válida para todo ser racional.

Kant cre que as éticas materiais posúen só máximas subxectivas, e só a súa ética formal posúe unha lei práctica. Esta lei fundamental da razón pura práctica é o **imperativo categórico**: cumpre as condicións de ser a priori, categórico, autónomo, e por tanto, formal. Isto é posible porque só establece a forma, non o contido da norma moral. Como é universalmente válido para toda vontade racional, é unha lei obxectiva e non unha máxima subxectiva.

Existen varias **formulacións do imperativo categórico ou lei moral**, aunque todas elas expresan o mesmo (obra: Fundamentación da metafísica dos costumes):

- 1) "Obra só segundo unha **máxima** tal que podas querer ao mesmo tempo que se torne **lei universal**". Esta formulación mostra a) o **carácter formal** (pois non establece ningunha norma concreta, senón só a forma que debe ter a norma que o suxeito "autónomo" se de a si mesmo) e b) a **esixencia de universalidade** (propia da moral racional). A "máxima" que cada un se de a si mesmo debe ser tal que o suxeito poda querer que se converta en "lei universal"; en outras palabras: o individuo é libre, autónomo para elixir o "contido" da norma, sempre que este se adecúe á forma universal.
- 2) "Obra de tal xeito que uses a **humanidade**, tanto na túa persoa como na de calquera outro, **sempre coma un fin** e nunca coma un medio". Esta formulación engade a idea de home como **fin en si mesmo**: só o ser humano como ser racional é fin en si mesmo, non pode utilizarse como simple medio. Kant denomina "**reino dos fines**" ao reino dos seres racionais ou reino da liberdade e autodeterminación: autonomía.

### 3.3.- O deber

As éticas materiais perseguen un ben mediante uns medios; por tanto, segundo estas unha acción boa é aquela que sirve de medio para acadar o fin proposto (ex: para os hedonistas: medio "non comas en exceso" fin: "para acadar o pracer". Pero como a ética formal de Kant non establece nin medios nin fins, posto que son materia, senón só a forma que debe cumprir calquera norma que o suxeito se de autonomamente a si mesmo, ¿cómo podemos saber cando unha acción é boa?. Segundo Kant, non hai un ben que poda ser universal, só a lei práctica da vontade o é; por iso para Kant o **único ben** universalmente válido é a propia lei práctica, é dicir, a **vontade boa**, por iso di Kant:

"Nin no mundo, nin, en xeral, fóra do mundo, é posible pensar nada que poda considerarse como bo sen restrición, a non ser tan só unha vontade boa" (na obra "Fundamentación...").

Por tanto, como o único ben é a propia "forma" ou lei práctica que a vontade se da a si mesma, unha acción será boa só se a **vontade** coa que se fai é **boa**, e a vontade é boa só cando **respecta a lei práctica**: o que move á vontade a obrar ben é o **respecto pola lei práctica**. Pero actuar por respecto á lei práctica é actuar "**por deber**", é dicir, pola obriga que se impón a si mesma a vontade autónoma. Así enténdese que Kant diga "vontade libre e vontade sometida a leis morais son unha e a mesma cousa" (influencia da "vontade xeral" do contrato social de Rousseau).

Por tanto, unha acción é boa cando se fai "por deber" autoimposto (cando é consecuente coa lei autoimposta). Por iso se di que a ética de Kant non é unha ética dos fins (teleolóxica), senón una **ética das intencións** que respecta o deber (deontolóxica).

Así Kant distingue tres tipos de accións:

- a) **Accións contrarias ao deber**: Kant pon o exemplo de un comerciante que cobra prezos abusivos tendo como fin enriquecerse. Esta máxima é contraria á lei moral, pois non pode converterse en lei universal: válida para todos.
- b) **Accións conformes ao deber**: un comerciante que non cobra prezos abusivos para gañar clientes. Esta máxima é conforme ao deber pero non "por deber", pois podería ser que a razón de non cobrar prezos abusivos non fose a honradez, senón o interese comercial. A acción convértese nun medio para conseguir un fin (asegurarse a clientela). Esta máxima tampouco valería para todos.
- c) **Accións "por deber"**: sería o caso dun comerciante que non cobre prezos abusivos porque non debe cobralos, por respecto ao puro deber. **Só as accións por deber son moralmente boas**. Neste caso a acción é un **fin en si mesmo**. Por tanto a moralidade de unha acción non radica no fin ou propósito, senón na **intención** cando esta é o deber.

**En conclusión:** a moral de Kant é estritamente racional. Pero o home non é só razón, senón que a súa vontade está suxeita tamén ao desexo ou inclinacións. Se fóssemos seres exclusivamente racionais, as nosas accións concordarían sempre coa lei moral, pero como na práctica os desexos e inclinacións inflúen nas nosas decisións, por iso a lei moral se nos presenta como mandamento ou imperativo, como obriga. A razón pura práctica dá ordes e o noso deber consiste en vencer os desexos que se opoñan a esas ordes. Cando actuamos por deber somos virtuosos. A virtude consiste en actuar unicamente por deber. Pero como isto non ocorre habitualmente, por iso non somos seres completamente virtuosos. A virtude ao non ser perfecta no home, este non pode acadar a felicidade nesta vida, senón que só se fai "merecedor da felicidade". Só nunha vontade santa (Deus) coinciden virtude e felicidade.

### 3.4.- Os postulados da razón práctica

O home non pode acadar nin a virtude nin a felicidade nesta vida. É un ser limitado e dividido: solicitado pola lei moral, pero tamén polos desexos. Pero a existencia da razón pura no seu uso práctico, moral, apóiase no suposto de que somos seres racionais e libres para determinar a vontade autonomamente; e como non é posible nesta vida que actuemos sempre conforme á lei moral ao estar influídos polos desexos, logo a razón práctica polo simple feito de existir, **esixe ou supón** necesariamente (como di Kant **postula**) como condición da moral mesma certos **postulados da razón práctica**. Estes son tres:

- a) **A liberdade:** poder obrar só por respecto ao deber, vencendo as inclinacións contrarias, supón a liberdade do ser humano. Do contrario sería imposible.
- b) **A inmortalidade da alma:** a razón ordénanos aspirar á virtude (obrar sempre por deber, non por desexos) e como esta perfección é imposible nesta vida finita, só será posible nun proceso infinito, que por tanto supón unha duración infinita, é dicir, a inmortalidade da alma.
- c) **A existencia de Deus:** como a razón ordénanos aspirar á virtude pero sen conseguilo nesta vida, senón que nela nos facemos só "merecedores da felicidade". Por iso é lóxico supoñer a existencia de un ser que nos garanta a unión de virtude e felicidade: a existencia de Deus é unha "fe racional" para Kant.

**Conclusión:** A "Crítica da razón pura" demostrou que non é posible un coñecemento dos obxectos da metafísica, pois non aplicamos categorías a fenómenos da experiencia, senón a noúmenos. Por tanto, a metafísica non é posible como ciencia. A conclusión á que chegou Kant naquela obra é: non é posible demostrar que Deus exista, a alma sexa inmortal etc., pero tampouco podemos demostrar que non exista, pois os obxectos da metafísica están máis alá do poder da nosa razón teórica. Pero estas realidades, anque non son obxectos de coñecemento, teñen que ser postulados como esixencias da razón práctica. É necesario supoñelos como condición da moralidade mesma, **postúlanse** dende a razón práctica porque non poden ser **demostrados** dende a razón teórica.

Influencias por materias:

#### Na ética e política

- Influencia na ética dos valores de Max Scheller
- Influencia na teoría da xustiza de Rawls.
- Influencia na "Declaración Universal dos Dereitos Humanos" tras a 2ª Guerra Mundial: debido a que Kant defende o dereito cosmopolita e da capacidade de constituír unha sociedade de nacións, como afirma na obra "A paz perpetua".

## TEXTOS DE KANT SOBRE A ÉTICA

KANT (texto 4) Fundamentación da metafísica dos costumes.

Pois ben, todos os imperativos ordenan ou hipotética ou categoricamente. Aqueles [os hipotéticos] representan a necesidade práctica dunha posible acción como medio para acadar outra cousa que se queira (ou que posiblemente se queira). O imperativo categórico sería aquel que representa unha acción como obxectivamente necesaria por si mesma, sen relación con ningún outro fin. (...) Un imperativo que, sen poñer como condición ningún outro propósito acadable por medio dun determinado comportamento, ordena ese comportamento de inmediato. Tal imperativo é categórico. Non concirne á materia da acción e ó que dela poida resultar, senón á forma e ó principio do que ela mesma se deriva, e o esencialmente bo de tal acción reside na disposición de ánimo, calquera que sexa o resultado da acción. Este imperativo pode chamarse o imperativo da moralidade. KANT: Fundamentación da metafísica dos costumes, Cap. 2 (Tránsito da filosofía moral popular á metafísica dos costumes)

KANT (texto 5) Fundamentación da metafísica dos costumes

Todos os seres racionais están, pois, baixo a lei segundo a cal cada un ha de tratarse a si mesmo e a todos os demais en toda circunstancia simultaneamente como un fin en si mesmo e nunca como un simple medio. Xorde de aquí unha sistemática ligazón de seres racionais por medio de leis obxectivas comúns, é dicir, un reino, o cal, posto que esas leis teñen precisamente por obxecto a relación destes seres entre eles como fins e medios, pode chamarse un reino dos fins (claro está só como ideal). (...) No reino dos fins todo ten ou ben un prezo ou ben unha dignidade. O que ten un prezo é aquilo en cuxo lugar pode ser posto algo como equivalente; o que, pola contra, está por encima de todo prezo, non admitindo, xa que logo, ningún equivalente, iso ten unha dignidade. O que se refire ás inclinacións e necesidades humanas ten un prezo de mercado; o que, mesmo sen presupoñer unha necesidade, se acomoda a un certo gusto, é dicir, a unha satisfacción do mero xogo, sen finalidade ningunha, das nosas facultades anímicas, ten un prezo afectivo; aquilo, non obstante, que constitúe a condición baixo a cal unicamente pode algo ser fin en si mesmo, iso, simplemente, non ten ningún valor relativo, é dicir, un prezo, senón un valor intrínseco, é dicir, dignidade. A moralidade é, pois, a condición unicamente baixo a cal un ser racional pode ser fin en si mesmo, porque só por medio dela é posible ser un membro lexislador no reino dos fins. Así pois, a moralidade e a humanidade, en canto capaz de moralidade, é o único que ten dignidade. KANT: Fundamentación da metafísica dos costumes, Cap. 2 (Tránsito da filosofía moral popular á metafísica dos costumes).